

Az amerikai állammodell. Az Egyesült Államok alkotmányának alapelvei

Szerző: **Képes György**

1787. szeptember 17-én a philadelphiai konvenció elfogadta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát. Az USA alapokmánya nemcsak a független tagállamok együttműködésének kereteit biztosító történelmi dokumentum, hanem a modern demokrácia első gyakorlati kísérletének bizonyítéka. Az addig ismert államfejlődésben minta nélkül álló alkotmányos konstrukció a polgári államnak korábban csak elméletben létező demokratikus köztársasági modelljét valósította meg. Nem kevés sikerrel: a képlet életképesnek bizonyult, az alkotmány még ma is hatályban van, melyhez 1789 óta mindössze 27 módosítást csatoltak.

Az ún. Második Kontinentális Kongresszus 1776. július 4-én kimondta a végleges és megmáshíthatatlan döntést: az ekkor már Amerikai Egyesült Államoknak elnevezett gyarmati szövetség függetlenségét (Függetlenségi Nyilatkozat). Ezek után dönteni kellett arról is, hogy a függetlenné vált Egyesült Gyarmatok milyen módon működjenek együtt.

A konföderáció kísérlete

A két szélsőséges álláspont közül az egyik egymástól teljesen elkülönült, független államok szövetségéről beszélt, amely nem lett volna más, mint önálló országok közötti szövetség, gyakorlatilag egy államközi megállapodás. Másik végletként egy mesterségesen létrehozott, teljesen egységes új állam terve merült fel, aminek megvalósulása együtt járt volna a tagállamok nehezen kiharcolt szabadságának teljes elvesztésével a közös államalakulat javára. Nyilvánvaló volt, hogy egyik álláspontot sem lehet egészében felvállalni, viszont hasonló törésvonalak mentén alakult ki a két tábor, a radikálisok és konzervatívok „pártja”.

A konzervatívok – bár tiszteletben tartották az egyes államok önrendelkezési jogát – azt mondták: jöjjön létre egy erős központi állam, amelynek megalkotásakor pontosan rögzíteni kell a tagállamok és a szövetségi állam hatáskörét. A szövetségi állam fennmaradásához és megerősödéséhez elengedhetetlen, hogy rendelkezzen az adóztatás jogával, továbbá a szövetségi döntések valamennyi állam polgárait és legfelső szerveit egyaránt kötelezzék. Alapvető fontosságú, mondták a konzervatívok – akiket éppen az erős szövetségi államba vetett hitük miatt föderalistáknak is hívtak –, hogy erős központi hadsereg jöjjön létre, amelynek anyagi bázisát szintén biztosítani kell. Végül pedig szükség van arra, hogy mind a belső, mind a nemzetközi viszonyokban egységes végrehajtó hatalom jelenjen meg, amelynek csúcsán egy szövetségi elnök áll.

A kongresszuson végül a gyarmatok nehezen kivívott szabadságát és önállóságát nem csupán a Brit Birodalomtól, hanem egy esetleg hasonlóan önkényes, a helyi viszonyoktól elrugaszkodott szövetségi államtól is féltő radikálisok, a konföderáció hívei győzedelmeskedtek. Az 1777. november 15-én elfogadott Konföderációs Cikkelyek (Articles of Confederation and Perpetual Union) című dokumentumban a szövetségi központi hatalom szinte jelképpé csökevényesedett.

Az Amerikai Egyesült Államoknak elnevezett államszövetség valójában nem jelentett sokkal többet, mint egyfajta együttműködést az azt létrehozó tagállamok között. A

konföderáció egyetlen szövetségi szerve a kontinentális kongresszus mintájára létrehozott kongresszus volt, amelynek egyetlen házában minden állam egy szavazattal rendelkezett. A közös védelemről az egyes államok gondoskodtak, és a tagállamok a közös kincstár fenntartásához a kongresszus által megállapított kvóta szerint járultak hozzá. Nem rendelkeztek központi végrehajtó hatalom felállításáról, és bírói szervezetet sem hoztak létre.

A Tom Paine és Samuel Adams radikális képviselők elgondolásait megvalósító konföderáció tehát nem volt más, mint szuverén államok társulása. Az egyetlen szövetségi szerv, a kongresszus – a hosszú felsorolás ellenére – igen gyenge hatáskörökkel rendelkezett. A legfontosabb gyakorlati kérdésekben nem hozhatott döntést: adót nem vethetett ki, csak adóért folyamodhatott a tagállamokhoz, s hadsereget sem állíthatott fel, csupán csapatokat kérhetett a közös védelem érdekében az egyes államoktól.

A konföderáció azonban működésképtelennek bizonyult. Ismét erőre kaptak a föderalista nézetek, és egyre élesebbé vált a Konföderációs Cikkelyek kritikája. Alexander Hamilton és James Madison, két kiváló föderalista politikus és gondolkodó állt a cikkelyeket már nemcsak módosítani, hanem alapjaiban megváltoztatni törekvők élére. Az 1786. szeptemberi annapolisi értekezleten – ahol a konföderációt alkotó tizenhárom közül mindössze öt állam vett részt – javasolták egy általános konvenció összehívását Philadelphiába. A kongresszus a javaslatot elfogadta, s a Konföderációs Cikkelyek módosítását tűzte ki célul. A konvenció 1787. május 25-én kezdte meg működését. Az összejöveteltől mindvégig távol maradt a saját charterjével elégedett és autonómiájához görcsösen ragaszkodó Rhode Island, így végül a tizenhárom államból tizenkettő képviseltette magát.

A föderalizmus győzelme

Az alkotmányozó gyűlésen élesen elkülönült a kis lélekszámú és a nagyobb államok álláspontja. A kisebbek ragaszkodtak ahhoz, hogy a konvenció csupán a cikkelyek reformját hivatott megvalósítani, és nincs is joga ennél tovább merészkedni. Persze a kisebb államok leginkább saját előnyös helyzetüket féltették, és okkal tartottak attól, hogy egy erősebb államszövetségben a „nagyok” diktálhatnák a feltételeket. Az utóbbiak küldöttei – a legrégibb gyarmat, Virginia vezetésével – hazai alkotmányos tapasztalataikkal felvértezve érkeztek a konvencióra. Kész tervet terjesztettek elő – ez volt az Edmund Randolph nevéhez fűződő Virginia Plan –, és új szövetségi alkotmány elfogadását, egy működőképes, megfelelő hatáskörökkel rendelkező föderális állam létrehozását tűzték ki célul.

A viták előrehaladtával egyre több olyan kérdés került előtérbe, amelyben az eltérő érdekekkel bíró államoknak az unió érdekében kompromisszumra kellett jutniuk. A létrejött kompromisszumok közös vonása a kisebbségvédelem volt, vagyis annak megakadályozása, hogy az államszövetségben olyan határozatok születhessenek, amelyek meghozatalakor pusztán lakosságuk számaránya miatt figyelmen kívül hagyják bizonyos tagállamok jól körülhatárolható érdekeit. Az érdekegyeztetés, a finom manőverezés és a közös álláspont kialakítására törekvés fontos alapelve lett az amerikai politikai kultúrának. Az 1787. szeptember 17-én aláírt alkotmány tehát alapvető kérdésekben fontos kompromisszumokat tartalmazott az eltérő érdekeikhez ragaszkodó államok között, lényege mégis az erős szövetségi állam szervezetének és hatásköreinek pontos meghatározása volt.

Az alkotmányt nemcsak a részt vevő államoknak, hanem a távol maradó Rhode Islandnek is megküldték ratifikálásra. Értelmszerűen az alkotmány csak az azt elfogadó államok területén lépett hatályba. 1788. július végére a tizenhárom egykori

gyarmat közül tizenegy már tagja volt az új uniónak. A régi, konföderációs kongresszus szeptemberben kiírta a választásokat, és 1789-ben megkezdték működésüket az Amerikai Egyesült Államok új szövetségi szervei.

1789. március 4-én összeült az új kongresszus, április 30-án pedig letette a hivatali esküt az USA első elnöke, George Washington. Ugyanezen év novemberében North Carolina is ratifikálta az alkotmányt, Rhode Island, a „szabadságjogok őshazája” azonban még mindig makacszkodott. Nem győzte meg a Bill of Rights, az állampolgári jogok szövetségi szintű deklarációjának időközbeni elkészülte sem, és – a tizenhárom régi gyarmat közül egyetlenként – nem mutatott hajlandóságot a csatlakozásra. Ekkor a tizenkét uniós tagállam úgy döntött, vámhatárt von az egyébként területileg elszigetelt kis állam köré. A gazdasági kényszer megtette hatását: 1790 májusában Rhode Island is ratifikálta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát.

A föderalizmus eszméje tehát győzött, és mindmáig működőképessé teszi az Egyesült Államokat. A siker titka nem más, mint a szövetségi és a helyi hatáskörök elválasztása, a „területi hatalommegosztás”, továbbá a szövetségi és a helyi államszervezet, illetve jogrendszer összehangolása – amely a szövetségi szintű kérdésekben értelemszerűen egyfajta alá- és fölérendeltségi viszonyt, míg a tagállami szintű kérdésekben koordinációt, valamint a helyi szuverenitás elismerését és megfelelő érvényesítését jelenti.

Az alkotmány

A Magna Cartában gyökerező brit jogi tradícióban a parlament testesíti meg a nép hatalmát és jogait, az angolszász jogrendszerek másik „mintaállamában”, az Egyesült Államokban viszont egészen más gondolkodásmód uralkodik. Az USA államrendszerében az alkotmány szentsége és sérthetetlensége a legfontosabb elv. Az alkotmány törzsszövege megváltoztathatatlan, csupán ún. alkotmánykiegészítéseket lehet szigorú feltételekkel hozzáfűzni. Természetesen a lex posterior elve szerint, ha egy alkotmánykiegészítés valamely korábbi, akár az eredeti szöveg szerinti rendelkezéssel ellentétes, akkor az időben későbbit kell alkalmazni (tipikusan ilyen példa az 1787-ben még érinthetetlennek tűnő kérdés, a rabszolgaság problémaköre).

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya két fő részből áll: a preambulumból és a törzsszövegből. A preambulumban felsorolták az alkotmányozás alapelveit, vagyis indokolták, miért van szükség az alkotmány elfogadására. Az alkotmány céljai eszerint: a tökéletesebb unió megalkotása (a konföderáció helyett), az igazságosság megteremtése, a tagállamok biztonságának és nyugodt működésének garantálása, az államok közös védelmének biztosítása, a közjó, az általános jólét előmozdítása, valamint a „szabadság áldásainak” szavatolása mind az akkori lakosság, mind az utókor számára.

Az egyes tagállamok jogállására vonatkozó alapvető rendelkezéseket a IV. cikkely tartalmazza, amely 1. §-ában leszögezi, hogy az egyes államok jogi aktusai az államszövetség többi államában is érvényesek. Ez a polgári jogi nyilatkozatokra, szerződésekre, hatósági aktusokra, közigazgatási és bírói eljárási cselekményekre egyaránt vonatkozik (tipikus érintett jogterület a házasságkötés, a családjogi aktusok kérdése).

A IV. cikkely 2. §-a értelmében az állampolgároknak azonos jogokkal és mentességekkel kell rendelkezniük minden államban. Ennek megfordítása is igaz: amennyiben valaki az egyik államból a másikba menekül a büntető igazságszolgáltatás elől, a többi állam köteles kiadni őt az eljárást lefolytató állam hatóságai részére. Ez feloldja azt a látszólagos ellentétet, hogy ugyanezen cikkely 1.

§-a a büntetőjogi aktusokra nem vonatkozik. A szabályozás lényege, hogy a büntető törvényhozást és törvénykezést az egyes államok kizárólagos jogként élvezték az alkotmány elfogadását követően is.

A IV. cikkely 3. §-a rendezte a tagállamokkal kapcsolatos talán legjelentősebb kérdést: az új államok problematikáját. Eszerint a kongresszus joga az új államok beléptetése, azonban valamennyi érintett állam törvényhozásának és a szövetségi kongresszusnak a jóváhagyására szükség van ahhoz, hogy már meglévő államok szétválása vagy egyesülése útján jöjjenek létre új tagállamok. Az új területekre vonatkozó egyéb szabályozás a kongresszus hatásköre maradt. A 4. § garantálja az unió valamennyi tagállamának köztársasági államformáját és minden állam védelmét akár külső, akár belső támadásokkal szemben.

Az V. cikkely szintén igen fontos és vitás kérdéssel foglalkozik: az alkotmány integritásával és módosításának lehetőségével. A Konföderációs Cikkelyek egyik legnagyobb hibája éppen megváltoztathatatlansága volt: a gyakorlatban ugyanis ezt jelentette az a megoldás, mely szerint valamennyi állam egyhangú hozzájárulására volt szükség a dokumentum módosításához. Az alapító atyák ezért úgy döntöttek, valamivel egyszerűbbé teszik az alkotmány rendelkezéseinek megváltoztatását, de megvédik az eredeti normaszöveg sérthetlenségét is. A megoldást az alkotmánykiegészítés jogintézménye jelentette.

Az alkotmány módosítására tehát úgy kerülhet sor, hogy az eredeti alkotmányszöveg változatlan formájában megmarad, és ehhez fűznek kiegészítő cikkelyeket. Mindez jól példázza az amerikai gondolkodást, az alkotmány elsődlegességébe vetett hitet – még ha így gondot is okozhat annak eldöntése, hogy a leírt alkotmányszöveg eredeti formájában érvényes-e, vagy időközben „észrevétlenül” módosították.

A VI. cikkely kimondja, hogy az USA törvényei (az alkotmány, a szövetségi kongresszus által alkotott törvények, valamint az alkotmányos eljárás szerint ratifikált nemzetközi szerződések és egyezmények) az unió jogszabályi hierarchiájának csúcsán állnak, egyúttal kizárják bármely azokkal ellentétes tartalmú tagállami jogszabály érvényességét. Ez a tagállami alkotmányokra is vonatkozik, tehát egyetlen állam alkotmánya sem állhat ellentétben akár a legalacsonyabb szintű szövetségi jogszabállyal sem.

A törvényhozó hatalom

Az első szövetségi kongresszus, a Konföderációs Cikkelyek által létrehozott uniós testület egykamarás volt. Az 1787. évi konvenció során, miután megszületett az elvi jelentőségű döntés egy működőképes szövetségi államszervezet létrehozásáról, éppen a törvényhozó testület tekintetében kellett megkötni a legkényesebb és egyben legjelentősebb kompromisszumot. A kis államok érthetően meg voltak elégedve az egy állam – egy szavazat elvével, amelyet a Konföderációs Cikkelyekben érvényesítettek. A nagyok ezzel szemben az arányos reprezentáció elvét képviselték, vagyis lakosságuk szerint osztották volna el a mandátumokat. 1787. július 16-án született meg a nagy kompromisszum (Great Compromise vagy Connecticut Compromise), amely szerint a majdani kétkamarás kongresszus képviselőháznak nevezett alsóházában lakosságuk lélekszámával arányos, a szenátusnak elkeresztelt felsőházban pedig azonos számú képviselővel rendelkezzenek a tagállamok.

A nagy megegyezéssel azonban újabb vitás kérdés került napirendre. Ugyanis nem volt mindegy, hogy milyen módon történjék a lakosság összeszámlálása, hiszen a rabszolgatartó államokban igen jelentős számú jogfosztott személy élt. A rabszolgaságot ellenző északiak – bár tudták: az együttműködés érdekében

tudomásul kell venniük a rabszolgatartó államok jelenlétét az unióban – úgy ítélték meg, hogy a többek között politikai jogokkal sem rendelkező rabszolgákat a népszámláláskor, vagyis végső soron a képviselői helyek elosztásakor ne vegyék számításba. A kérdést az ún. Three-Fifths Compromise döntötte el, mely szerint „az adót nem fizető indiánok” kivételével a fehér lakossághoz minden más lakos lélekszámának háromötödét kellett hozzászámítani.

A törvényhozó hatalom letéteményese az Amerikai Egyesült Államokban tehát a kétkamarás kongresszus. A képviselőházat kétéves időtartamra választják mindazon polgárok, akik a maguk tagállamában választójoggal rendelkeznek (aktív választójog). A tagállamok eredetileg viszonylag szigorú feltételeket szabtak: az állampolgárságon és a helyben lakáson kívül csak azok a szabad, fehér férfiak választhattak képviselőket, akik betöltötték huszonegyedik életévüket. Ezeken túl vagyoni és műveltségi cenzus is korlátozta a választójogot (néhány államban ma is követelmény az írástudás).

A ma is létező kizáró okok között a belátási képesség hiánya mellett igen tágan határozták meg azon bűncselekmények körét is, amelyek elkövetése kizárta a választásokon való részvételt. Az alkotmány tehát eredetileg teljesen a tagállamokra bízta az aktív választójog szabályozását, viszont rendelkezett a passzív választójog, vagyis a képviselővé választhatóság bizonyos kritériumairól. Előírta, hogy csak olyan, huszonegyedik életévét betöltött személy választható képviselővé, aki legalább hét éve amerikai állampolgár, és abban az államban lakik, ahol jelölteti magát.

A képviselőházba a Connecticut Compromise értelmében az egyes államok lakosságuk lélekszámának arányában delegálnak képviselőket. Az első kongresszus megválasztásáig nem volt lehetőség népszámlálást tartani, ezért pontosan rögzítették, hogy melyik állam hány képviselővel rendelkezék. 1790-ben aztán megtartották az első népszámlálást, amikor a háromötödös kompromisszum értelmében még csak a fehér lakosság számított egésznek, és ehhez adták hozzá a rabszolgák összlétszámának háromötödét. Az első népszámlálást követően minden 30 000 lakos után járt egy képviselő, de minden tagállamnak joga volt legalább egy képviselő megválasztásához (ez azokat a tagállamokat védte, ahol a népesség lélekszáma esetleg nem érte el a harmincezet).

A 19. század végén, illetve a 20. század elején részben az USA területének megnövekedése, részben a hihetetlen méreteket öltő bevándorlás miatt veszélybe került a képviselőház működőképessége. Ezért 1929-ben a kongresszus törvényt fogadott el, amely 435 főben állapította meg a képviselők összlétszámát, és a továbbiakban ennyi helyet osztottak szét a lélekszám arányában az államok között. Jelenleg a 435 képviselő mindegyike kb. félmillió amerikai állampolgárt reprezentál a képviselőházban, melynek üléseit a hagyomány szerint a többségi párt által kijelölt házelnök (Speaker of the House) vezeti.

A kongresszus második kamarája a hatéves periódusokra választott szenátus. A szenátorok rotációs rendszerben váltják egymást: kétévente kerül sor a szenátus egyharmadának „frissítésére”. Így tehát kétévenként kicserélődik a képviselőház, és részben megváltozik a szenátus összetétele, vagyis az amerikai kongresszus tagjai folyamatos választói kontroll alatt állnak. Az eredeti szabályozás értelmében a tagállamok törvényhozásainak a joga volt, hogy két-két szenátort válasszanak a szövetségi kongresszus felsőházába. Az 1913. évi, 17. alkotmánykiegészítés jelentett nagyon fontos változást, ez mondta ki ugyanis, hogy a törvényhozás felsőházát is a nép választja, továbbra is hat évre.

A szenátus üléseit elvileg az USA alelnöke vezeti (az alkotmány szerint az alelnöknek ez az egyetlen önálló jogköre), aki szavazati joggal a szavazategyenlőség esetét kivéve nem rendelkezik, akkor viszont a két álláspont közül neki van joga választani. Mivel az alelnöknek sok más fontos teendője is kialakult a végrehajtó hatalom gyakorlásában, amelyek közül az elnök helyettesítése vagy éppen az elnöki funkció átvétele sem zárható ki, a szenátus üléseinek „ideiglenes” vezetésére vezették be a President Pro Tempore tisztségét.

Az alapokmány eredetileg a tagállamokra bízta a választójog szabályozását, ami ennek a talán legfontosabb politikai részvételi jognak igen változatos korlátozására adott lehetőséget. A polgárháború után, amikor hivatalosan megszűnt a rabszolgaság (13. alkotmánykiegészítés), és az addigi jogfosztottak az USA és a saját államuk polgáraivá váltak (részben a 14. alkotmánykiegészítés segítségével), a választójog megadásával különösebben nem siető államok számára kellett 1870-ben meghozni a 15. alkotmánykiegészítést, amely kimondta, hogy fajra, bőrszínre vagy korábbi szolgaságra tekintettel egyetlen állam sem vonhatja meg vagy korlátozhatja polgárainak választójogát.

Ötven évvel később, 1920-ban a nők számára is biztosították a választójogot (19. alkotmánykiegészítés), mégpedig valamennyi állam számára kötelező erővel. 1964 óta a tagállamok nem köthetik adózáshoz vagy adókötelezettségek szabályszerű teljesítéséhez a választás jogát (24. alkotmánykiegészítés), 1971 óta pedig a tizennyolcadik életévüket betöltött – ám a legtöbb tagállamban még nem nagykorú – állampolgároktól sem tagadható meg a választójog, legalábbis az életkorra történő hivatkozással (26. alkotmánykiegészítés).

A végrehajtó hatalom

Az alkotmány II. cikkelye szabályozza a végrehajtó hatalmat, melyet egy személyben az Amerikai Egyesült Államok elnökére, illetve helyettesére, az önálló végrehajtó jogosítványokkal nem rendelkező alelnökre ruháztak az alapító atyák. Nincs tehát szó az alkotmányban a végrehajtó hatalom szervezetéről, nem szerepel semmiféle konkrét utalás, rendelkezés kormány vagy ahhoz hasonló kollektív testület felállításáról (bár az uniós javaslatokban volt erre irányuló elgondolás).

Az egyszemélyi végrehajtó hatalom eredete a gyarmati korban keresendő. Az alapítóleveleket a gyarmatok egy részében egy konkrét személy, máshol egy gazdasági társaság kapta, de a gyarmatalapítás az utóbbi esetben is egy-egy kulcsembertől kötődött, akit némi leegyszerűsítéssel, a mai kategóriák szerint „vezérigazgatónak” is nevezhetünk (egyes tagállamok a mai napig az ő nevüket őrzik).

Amikor a gyarmatokat a 18. században az anyaország egyfajta alárendelt államként (koronagyarmatok) szervezte újjá, az udvar bizalmi emberét, a birodalom érdekeit képviselő vezetőt már kormányzónak hívták. Őt csak Rhode Islanden és Connecticutban választották, egyébként a király nevezte ki (természetesen Rhode Island és Connecticut kormányzója is királyi megerősítéssel foglalhatta el pozícióját). Érthető, hogy a függetlenség kivívásakor a radikálisok hallani sem akartak a kormányzóhoz hasonló szövetségi intézmény létrehozásáról, és már a Konföderációs Cikkelyekben sem tettek említést semmiféle végrehajtó jellegű szervről. Kezdetben az operatív központi szövetségi állam (national government) létrehozása iránt elkötelezett föderalisták sem akartak elnököt, hanem államközi, kollektív végrehajtó testületet képzeltek el, ahol senki nem kaphat esélyt egy esetleges diktátori pozíció elnyerésére.

Ezek után miért döntött mégis a máig remekül működő, egyedülállóan erős elnöki intézmény megvalósítása mellett a konvenció? A válasz a birodalomtól függetlenné vált tagállamok folytatódó gyakorlata és hagyománya (a kormányzók működése) mellett elsősorban George Washington személyében keresendő. Sokak szerint nyilvánvaló, hogy az alkotmány II. cikkelye George Washingtonról, a függetlenségi háborút megnyerő tábornokról szól, aki személyében reprezentálta az Amerikai Egyesült Államokat, egyben garanciát jelentett az önkénytől tartó és irtózó radikális szabadságpártiak szemében is.

A II. cikkely 1. §-a rögzíti, hogy az elnököt és az alelnököt négy évre választják, és tisztázza a választás módját is, amely azóta több pontosításon ment keresztül. Az elnökválasztás ún. elektori rendszerben zajlik, a lakosság tehát nem közvetlenül adja le voksát az általa legmegfelelőbbnek tartott elnökjelöltre, hanem elektorokat, vagyis „elnökválasztókat” választ. Egy államnak annyi elektora van, amennyi a képviselőinek és a szenátorainak száma összesen.

A kissé erőltetettnek tűnő megoldás oka az volt, hogy az alapító atyák egy politikában jártas csoportra szerették volna bízni az USA elnökének megválasztását. Meggyőződésük szerint az akkori amerikai lakosság még nem volt kellően tájékozott ahhoz, hogy döntést hozzon, ráadásul fennállt annak a veszélye, hogy – más szempont hiányában – mindenki a maga tagállamából származó jelöltre szavaz, aminek eredményeképpen az elnök aligha lehetett volna az egész unió megszemélyesítője.

Washington megválasztásához kétség nem fért, nem is az ő elnöksége alatt kérdőjeleződött meg először az elektori választásnak az eredeti alkotmányszöveg szerinti szisztémája. A probléma akkor jelentkezett, amikor megbomlott a meglehetősen kényszerű harmónia a vezető politikusok között, és körvonalazódni kezdett a máig működő kétpártrendszer. Az eredeti szabályok szerint ugyanis elképzelhető volt, hogy a legtöbb szavazatot kapó személy (aki az elnök lett) és a második legnépszerűbb jelölt (a majdani alelnök) bizonyos alapkérdésekben nem értenek egyet. A 12. alkotmánykiegészítés elhárította ezt a veszélyt: úgy rendezte az elnökválasztás kérdését, hogy az elektorok külön szavaznak az elnökre és az alelnökre.

Az USA elnöke olyan Amerikában született állampolgár lehet, aki legalább 35 éves, és legalább 14 éve az Egyesült Államokban él. Az elnöki – és az azonos szabályok szerint elnyerhető alelnöki – funkció tehát egyedülálló a tekintetben, hogy honosított személy soha nem töltheti be, csak az, aki születésénél fogva amerikai (natural born citizen). Eredetileg nem korlátozták, hogy egy embert hányszor lehet elnökké választani, így elvben elképzelhető volt, hogy egyvalakit négyévenként folyamatosan újraválasszanak. Franklin Delano Rooseveltnél ez meg is valósult: őt négyszer választották az USA elnökévé. Nem konkrétan Rooseveltné személye, hanem az elvileg korlátlan ideig betölthető elnöki funkció veszélyei miatt döntött úgy a kongresszus ezután, hogy két periódusnál tovább senki ne lehessen elnök az Egyesült Államokban. A 22. alkotmánykiegészítés 1951-ben lépett hatályba – Trumanra, az ekkor hivatalban lévő elnökre azonban méltányosságból még nem vonatkozott.

Az elnök egyben főparancsnoka az USA fegyveres erőinek, valamint az azokhoz csatlakozó állami milíciáknak. Joga van írásban véleményt kérni az Egyesült Államok főhivatalnokaitól (innen vezethető le az elnöki kabinetrendszer), és ő tartozik a kongresszusnak beszámolóval az ország helyzetéről. Joga, de egyben kötelessége is javaslatot tenni a szükséges törvények meghozatalára, sőt, döntési kényszerhelyzetben maga is összehívhatja a kongresszus bármely házát. Az elnök

legfontosabb alkotmányos kötelezettsége pedig nem más, mint gondoskodni az USA törvényeinek betartatásáról.

Az elnöknek – a prezidenciális kormányzati rendszer sajátosságainak megfelelően – a kongresszussal szemben felelőssége nincs, politikai hibáiért, rossz döntéseiért kizárólag a nép előtt felelős, ami a következő elnökválasztás során nyilvánul meg. Felelősségre vonható azonban az elnök, az alelnök, továbbá valamennyi amerikai főtisztviselő az alkotmány és a törvények megsértéséért az ún. közjogi felelősségre vonás, az impeachment keretei között.

Az alelnöknek – azonkívül, hogy elvileg ő elnököl a szenátus ülésein – önálló alkotmányos jogköre nincs. Ő az elnök általános helyettese, és ő lép az elnök helyébe annak hivatalvesztése esetén. A helyettesítés további rendjét a kongresszus törvényben jogosult szabályozni. Nem rendelkeztek az alkotmány megfogalmazói arról, mi történjék, ha az alelnök veszíti el hivatalát (pl. meghal). Valószínűleg nem gondolták végig, milyen válsághelyzet állhatna elő, ha az elnök és az alelnök egyaránt alkalmatlan lenne feladatai ellátására. Mivel az amerikai alkotmányjog nem ismeri az előrehozott választás intézményét, sőt, a választás, a szavazatszámolás és a hivatalba lépés konkrét dátumok szerint zajlik mind a mai napig, pontosítani kellett a helyettesítés és az utódlás szabályait.

A 25. alkotmánykiegészítés 1967-ben rendezte ezt a kérdést: eszerint ha az alelnök valamilyen oknál fogva nem tudná betölteni hivatalát, az elnök a törvényhozás mindkét házának egyetértésével jogosult új alelnököt kinevezni. Az elnök halála, lemondása vagy impeachmenttel történő elmozdítása esetén az alelnök lép a helyébe, és az alkotmánykiegészítés óta ún. átmeneti akadályoztatás esetén is átveheti az elnöki funkciót. Ha az alelnök a fenti három ok valamelyikéből adódóan az USA elnöke lesz, az alelnöki poszt megüresedik, akkor ő, a korábbi alelnök nevezhet ki valakit új alelnökké. Ezzel megoldódott az „elnök nélkül maradás” problémája, amely az Egyesült Államok világhatalmi helyzetében igen komoly veszélyforrás. A 25. alkotmánykiegészítés következményeként Gerald Ford lehetett az első meg nem választott elnöke az Egyesült Államoknak, ugyanis Richard Nixon eredetileg megválasztott alelnöke lemondott, Ford az ő helyébe lépett kinevezéssel, majd Nixon lemondása után, 1974-ben az elnöki címet is elnyerte.

A bírói hatalom

A harmadik hatalmi ágra, a bírói hatalomra vonatkozó normák az alkotmány III. cikkelyében olvashatók. Ennek 1. §-a szerint az igazságszolgáltató hatalmat a Legfelsőbb Bíróság testesíti meg, a kongresszus pedig felhatalmazást kapott az alacsonyabb szintű szövetségi bíróságok rendszerének törvénnyel történő megalkotására. A III. cikkely ezért a továbbiakban a szövetségi bírói hatáskörök, valamint a Legfelsőbb Bíróság kizárólagos hatáskörének definiálására szorítkozik, egyebekben nem részletezi az egyes szövetségi bírósági fokozatok közötti hatáskörmegosztást. A kongresszus az első bírósági törvényt 1789 szeptemberében fogadta el.

A szövetségi bíróságok rendszerében általános és különleges bíróságok különböztethetők meg. A különleges bíróságok egy-egy speciális ügykörben látják el az ítélezési feladatokat (pl. adóügyi bíróság, nemzetközi kereskedelmi bíróság, szabadalmi ügyek fellebbviteli bírósága). Az általános hatáskörű szövetségi bírósági rendszer jelenleg háromfokozatú. Legalsó szintjén a kerületi bíróságok (district court) állnak, melyekből legalább egy minden államban található. A második fokozatot 1911-ig a circuit court elnevezésű bíróságok jelentették, ma ezt a szerepet a – logikusan – szövetségi fellebbviteli bíróságnak (court of appeals) nevezett fórumok látják el,

amelyeket az 1891. évi bírósági reform során állított fel a kongresszus. A csúcson természetesen a független főbírákból álló, rendkívüli tekintéllyel bíró testület, a Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court) áll.

A szövetségi bírákat az USA elnöke nevezi ki a szenátus jóváhagyásával, és addig maradnak hivatalban, amíg „megfelelően” látják el feladatukat. Ez elvileg életük végéig történő hivatalgyakorlást jelent, és éppen ez az egyik fontos garanciája az Egyesült Államokban a bírói függetlenségnek (persze impeachmenttel ők is, mint minden szövetségi főtisztviselő, elmozdíthatók hivatalukból). Nem kevésbé jelentős biztosíték az sem, hogy a bírákat tiszteletdíj illeti meg, amelyet hivatali idejük alatt nem lehet csökkenteni (vagyis sem az elnök, sem a kongresszus nem „büntetheti” a bírákat visszahívással vagy éppen a fizetésük leszállításával). A Legfelsőbb Bíróságnak nyolc tagja és egy elnöke (Chief Justice) van, utóbbi az Egyesült Államok egyik legfontosabb méltósága, szimbolikus szerepe van az elnöki beiktatási ceremónián, valamint fontos közjogi funkcióval bír az impeachment során, amikor az elnök és az alelnök felelősségre vonása során a bíraskodó szenátus ülését vezeti.

A Legfelsőbb Bíróság a szövetségi igazságszolgáltatás rendszerének végső döntési fóruma, és 1891-ig (a szövetségi fellebbviteli bíróságok felállításáig) gyakorlatilag minden kérdésben el lehetett jutni hozzá. Az Egyesült Államok növekedésével természetesen ezt a feladatát már nem tudta ellátni, így 1891 óta a court of appeals bíróságok döntése végleges és jogerős sok ügycsoportban. Az 1911. évi bírósági törvény tovább szűkítette a Legfelsőbb Bíróság elé vihető ügyek körét, majd az 1925. évi törvény óta a common law ügyek kikerültek fellebbviteli hatásköréből. A Legfelsőbb Bíróság ekkor kapta meg azt a jogot, hogy indoklás nélkül visszautasítson bármely, felülvizsgálni kért ügyet. Ma a Legfelsőbb Bíróság elsősorban azon ügyekkel foglalkozik, amelyekben az Egyesült Államok maga is érintett (akár egyénnel, akár valamely tagállammal szemben). A Legfelsőbb Bíróság eredeti – nem fellebbviteli, hanem elsőfokú – hatáskörébe tartoznak a tagállamok közötti jogviták, valamint a külképviselőkkel kapcsolatos ügyek.

Az alkotmány III. cikkelyének 3. §-a a felségárulással kapcsolatos rossz emlékű gyarmati gyakorlat miatt külön, alkotmányos szinten szabályozza az Amerikai Egyesült Államok elleni árulás (treason) bűncselekményét. Kimondja, hogy ezt csak háborúindítással vagy az USA ellenségének támogatásával lehet elkövetni, és az elítéléshez a bűncselekmény megvalósításáról személyesen meggyőződött két szemtanú vallomása vagy az elkövetőnek nyilvános tárgyaláson tett beismerő vallomása szükséges. Az árulás büntetési tételének meghatározását az alkotmány a kongresszus hatáskörébe utalja azzal a megkötéssel, hogy az elítélt hozzátartozóit és vagyonát bármely büntetés csak az elkövető haláláig sújthatja.

Az USA tagállamainak bírósági rendszere a szövetségi igazságszolgáltatási rendszerhez hasonlóan az államok legtöbbszörében háromfokozatú. Minden államnak megvan a maga legfelsőbb bírósága, amelyet Supreme Courtnak vagy Supreme Tribunalnak neveznek. A kisebb jelentőségű ügyekben az ún. municipális bíróságok, békebíróságok határoznak. A municipális bíróságok bíráit, valamint a városi és megyei bírókat majdnem minden esetben a nép választja (a választást kisebbfajta kampány előzi meg, és igen nagy megtiszteltetés a bírói funkció elnyerése). A magasabb szintű bírákat az államok jelentős részében a kormányzó nevezi ki a törvényhozás egészének vagy felsőházának jóváhagyásával, de nem ritka, hogy ilyen esetekben is a törvényhozó testület vagy a nép joga a bíróválasztás.

Az amerikai igazságszolgáltatási rendszer sajátosságaként a bíróságoknak lehetőségük van arra is, hogy a jogalkalmazás során a tagállamok és az unió törvényeit

összevethessék, és egy magasabb szintű jogszabállyal ellentétesnek ítélt törvényt ne alkalmazzanak. A bírói felülvizsgálatnak (judicial review) nevezett jogot ugyan az alkotmány tételesen nem tartalmazza, de a gyarmati joggyakorlatból, valamint a jogszabályi hierarchia alkotmányos elvéből logikusan levezethető. Még 1728-ban, a Winthrop kontra Lechmere ügyben az angliai Privy Council kimondta, hogy egy – a primogenitúrát, az elsőszülött vagyonöröklési jogát el nem ismerő – connecticuti törvény ellentétes az angol joggyakorlattal, ezért érvénytelen.

Az Amerikai Egyesült Államok jogtörténetének szempontjából mérföldkőnek bizonyult a Marbury kontra Madison jogeset, amelyben a döntést John Marshall, a Supreme Court legendás főbírája 1803-ban hozta meg. Az ügy eredete az 1800. évi választásokig nyúlik vissza, amelyek eredményeként sor került az első valódi „őrségváltásra” az amerikai történelemben. A régi adminisztráció, hogy bebetonozza magát a hatalomba, az utolsó pillanatban egy sor tisztviselőt nevezett ki (Adams „éjféli bírái”), többek között egy Marbury nevű urat is. Az új elnök, Thomas Jefferson azonban nem járult hozzá a kinevezések átadásához, ezért Marbury bírósághoz fordult. Marshall főbíró végül kimondta, hogy – bár jog szerint Marburynak igaza van – a Legfelsőbb Bíróság nem teheti kötelezővé a kinevezés átadását, mivel az 1789. évi bírósági törvénynek az a rendelkezése, amely ilyen kérdésekben is elismeri a bíróságok hatáskörét, alkotmányellenes, tehát nem alkalmazható.

A John Marshall főbíró által megfogalmazott és megalapozott bírói felülvizsgálat elve – amely tehát speciális utólagos normakontrollt, egyes jogszabályok adott jogesethez kapcsolódó hatálytalanítását jelenti –, az angolszász precedensjogi hagyományba épülve, a jogállam egyedülálló változatát teremtette meg az Egyesült Államokban.

Az emberi jogok

Az USA alkotmányának megszövegezésekor az alapító atyák tartották magukat az elsődleges célhoz, a konföderációhoz képest „tökéletesebb unió” (more perfect union) megteremtéséhez. Ezért a törzsszövegben a hatalom megosztását, a szövetségi állam működését és tagállamokhoz való viszonyát szabályozták. Az emberi jogok kérdését különválasztották a fő alkotmányszövegtől, és úgy döntöttek, hogy azt alkotmánykiegészítés formájában csatolják a dokumentumhoz. A két legnagyobb állam, Virginia és New York ódzkodott is az alkotmány ratifikációjától, végül a Bill of Rights megszövegezésében bekövetkezett előrehaladás győzte meg őket arról, hogy az alapokmány elfogadásra érdemes.

Az eredetileg tervezett tizenkét kiegészítő cikkely közül tízet fogadtak el, amelyek 1791-ben, a megfelelő számú ratifikációt követően léptek hatályba az Egyesült Államokban. Ezt a tíz kiegészítő cikkelyt nevezik amerikai Bill of Rightsnak, ez a jognyilatkozat tartalmazza az amerikai polgárok legfontosabb jogait és mentességeit. Ezek a szakaszok természetesen a korabeli emberjogi felfogásnak felelnek meg, és azon területeket érintik, ahol az államnak valamilyen mértékig tartózkodnia kell az állampolgár életébe történő beavatkozástól, vagyis ahol a polgárnak az állammal szemben védelmet kell élveznie.

Az 1. alkotmánykiegészítés megtiltotta a kongresszus számára a vallásszabadságnak, a szólás- és sajtószabadságnak, a békés gyülekezés jogának és a panaszjognak a csorbítását. A 2. alkotmánykiegészítés foglalja magában a fegyvertartás és fegyverviselés jogát, amelyet azzal indokol, hogy a szabad állam biztonságához jól képzett és szervezett milíciát kell fenntartani, azaz célszerű, ha az állampolgár tudja, hogyan védje meg magát. A 3. alkotmánykiegészítés kimondja, hogy békeidőben civil lakost nem lehet arra kényszeríteni, hogy katonákat elszállásoljon, és háború idején is csak a kongresszus rendelhet el törvényben beszállásolást – a rossz emlékű brit

beszállásolási törvény (Quartering Act) miatt érezték szükségesnek a kérdés külön cikkelyben történő rendezését.

A 4–8. alkotmánykiegészítések különböző biztosítékokat sorolnak fel a büntető- vagy általában a bírói eljárásban. Ilyen garancia, hogy senkit nem lehet alapos ok nélkül házkutatásnak, lefoglalásnak alávetni vagy éppen letartóztatni. Senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy saját maga ellen tanúskodjon. Senkit nem lehet megfelelő törvényes eljárás (due process of law) nélkül életétől, szabadságától, tulajdonától megfosztani, közcélokra történő kisajátításra pedig csak igazságos kártalanítás ellenében kerülhet sor. Mindenkinek joga van elfogulatlan esküdtszék előtt számot adni tetteiről. A terheltnek joga van a nyilvános és gyors tárgyalásra, megismerheti az ellene felhozott vádakat, meghallgathatja az ellene felsorakoztatott tanúkat, továbbá a bíróság az ő tanúit is köteles meghallgatni.

Az amerikai alkotmány is elismeri a védelem jogát, miszerint mindenkinek joga van arra, hogy az eljárás során jogban járatos személy lássa el a képviseletét. Tilos az indokolatlanul magas óvadék megállapítása és túlzott mértékű pénzbüntetés kiszabása. A 8. alkotmánykiegészítés pedig kimondja a „kegyetlen vagy szokatlan” büntetés kiszabásának tilalmát is. Felmerül a kérdés, hogy a halálbüntetés nem számít-e ilyennek – a válasz Amerikában egyértelműen tagadó. Az egyes államokra van bízva, hogy elismerik-e a halálbüntetést, viszont alkotmány sértést követnek el, ha annak végrehajtási formája az elítélt számára indokolatlanul hosszú szenvedést okoz (ilyen szempontból problematikus a villamosszék alkalmazása, de ma még ez sem tilos).

A 9. alkotmánykiegészítés deklarálja, hogy a Bill of Rights nem jelent taxatív felsorolást, tehát védelem illeti meg azokat az egyébként elismert jogokat vagy szabadságokat (ún. „nép által élvezett jogok”) is, amelyekre az alkotmány nem tér ki konkrétan. Ilyen például a magánélethez való jog (privacy), amelyet a bírói gyakorlat a 9. alkotmánykiegészítés generálklauzulájából vezet le.

A 10. alkotmánykiegészítés némileg eltér az előzőektől, és a szövetségi állam egy fontos alapelvét fogalmazza meg: mindazon hatáskörök, amelyeket az alkotmány nem az USA kizárólagos hatásköröként definiál, vagy amelyeket az államoktól nem tagad meg kifejezetten, az egyes államokat és az amerikai népet illetik meg. Így többek között a tagállamok joga a helyi adók meghatározása, az oktatás és a család kérdéseinek szabályozása, a tagállami bírósági rendszer létrehozása, a jóléti és egészségügyi törvényhozás, a polgári jogi szerződések és a társasági jog megalkotása.

A 10. alkotmánykiegészítés sokak szerint túl széles jogkört biztosított a tagállamok számára, és az a veszély is felmerült, hogy az államok saját hatáskörben szigorúbb szabályokat alkalmaznak, mint az unió. E problémát további alkotmánykiegészítésekkel és garanciák megteremtésével próbálták megoldani, bár a föderalizmus hívei és a tagállami önállóságot pártolók között máig komoly vitakérdés, hogy a szövetségi állam meddig mehet el az egyes tagállamok befolyásolásában.

A 14. alkotmánykiegészítés

Az Egyesült Államok alkotmányához összesen huszonhét kiegészítést csatoltak. Ezek közül a 14. alkotmánykiegészítés jelentősége még a többihez képest is óriási. A tagállamok ugyanis – a Bill of Rights utolsó cikkelye, a 10. alkotmánykiegészítés által biztosított jogkörükön felbátorodva – mindent megtettek, hogy a nem kifejezetten szövetségi hatáskörbe utalt kérdésekben a maguk érdekeinek megfelelően szabályozzák az életviszonyokat. Ez a szigorú helyi szabályozás kiterjedt a

szabadságjogok tárgykörére is. A megszorító tagállami gyakorlatot a szövetségi Legfelsőbb Bíróság is megerősítette, amikor a sajtószabadságot korlátozó egyik tagállami törvénnyel kapcsolatban 1833-ban megállapította, hogy az nem ütközik az 1. alkotmánykiegészítésbe, mivel ez utóbbi csak a szövetségi kongresszusnak tiltja meg a sajtó szabadságának csorbítását.

A 14. alkotmánykiegészítés konkrét történeti előzménye persze nem ez, hanem az északi, rabszolgaság-ellenes államok totális győzelme a polgárháborúban, melyet követően be kellett biztosítani, hogy az Egyesült Államok egyik lakosától se lehessen megvonni az alapvető állampolgári jogokat és szabadságokat. Ennek megfelelően került sor a 14. kiegészítő cikkely elfogadására, amely 1868-ban lépett hatályba.

A kiegészítés 1. §-a kimondja, hogy az Egyesült Államok minden polgára egyben az unió és a tagállam polgára is. Ebből eredően egyik tagállam sem vonhatja meg polgáraitól mindazon mentességeket és jogokat, amelyek őket mint amerikai állampolgárokat az államszövetségben megilletik. A 2. § megszüntette a háromötödös szabályt, vagyis „a nem adózó indiánok” kivételével minden polgárt beszámított a képviselő-választás alapjául szolgáló lakosságszámba. Ha egy állam a 21. életévüket betöltött állampolgárok bizonyos körétől megvonja a választójogot, ugyanolyan arányban csökkenteni kell azt a lakosságszámot, amely alapján a képviselői helyek elosztásra kerülnek. Ez nyilvánvalóan abban az irányban presszionálta a tagállamokat, hogy az egykori rabszolgáknak adják meg a választójogot, ám ez a közvetett nyomásgyakorlás sem volt elegendő, így csak a két év múlva megalkotott 15. alkotmánykiegészítés rendezte véglegesen a kérdést.

A 14. alkotmánykiegészítés 5. §-a felhatalmazta a kongresszust, hogy az abban foglalt alapelveket és szabályokat törvénnyel érvényesítse, ami a polgári jogi törvény elfogadásával meg is valósult. Ennek ellenére közel egy évszázadnak kellett elteltie, míg az érintett tagállamok eljutottak odáig, hogy nem élnek vissza mindazon jogaikkal, amelyeket az alkotmány a 14. kiegészítés után is biztosított számukra – gondoljunk csak a helyi oktatás, közlekedés, egészségügy területén hosszú ideig érvényesülő, helyi jogszabályi erőre emelt megkülönböztetésre, az ún. szegregációs törvényekre.

A hatalommegosztás és a prezidenciális kormányforma

Fékek és ellensúlyok

Valamennyi polgári demokráciára jellemző alapelv a Locke és Montesquieu államelméletéig visszavezethető hatalommegosztás és ahhoz kapcsolódóan a klasszikus hatalmi ágak, a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom elválasztása, önálló, zavartalan működésének biztosítása. Ez az amerikai jogrendszerben is megvalósul, mind tagállami, mind pedig szövetségi szinten.

Az amerikai politikai és jogi gondolkodás azonban felismerte, hogy önmagában a szervezeti elkülönülés nem jelenti a hatalommegosztás tényleges érvényesülését, és bármilyen garanciákkal bástyázzák is körül az egyes hatalmi ágak önállóságát, valamelyik mindenképpen a többi fölé kerekedik. Éppen a hatalmi ágak közti versengés és a tiszta hatalommegosztás lehetetlensége miatt alakult ki az Egyesült Államokban egy csodálatos kölcsönhatás és együtthatás az egyes alapintézmények között, amelyet a fékek és ellensúlyok (checks and balances) rendszerének szoktak nevezni. Ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy mindegyik hatalmi ágnek megvannak az eszközei a többi megfékezésére, vagyis nincs olyan

tényezője az amerikai államnak, amely a többi fölé kerekedhetne vagy éppen önkényeskedhetne.

A képviselőház például jelentős szerepet kapott az alapító atyáktól a közjogi felelősségre vonási eljárás (impeachment) lefolytatásában. A kongresszus alsóháza funkcionál ugyanis vádhatóságként a köztisztviselők hivatalukhoz méltatlan magatartása miatt indított eljárások során. Ez alól az Egyesült Államok elnöke sem élvez mentességet, sőt, ez az egyetlen procedura, ahol felelősségét hivatali ideje alatt ki lehet mondani.

Az impeachment eljárásában a szenátus játssza a bíróság szerepét, ahol a szenátorok kétharmadának kell jelen lennie, és a jelenlévők kétharmadának szavazatával lehet a közjogi felelősséget megállapítani. A szenátus hivatalvesztést, továbbá a közhivataloktól történő eltávolítást szabhat ki büntetésként. Egyéb szankció foganatosításához a szenátusnak nincs joga, viszont a hivatalától megfosztott személynek szembe kell néznie a rendes bíróság előtti procedúrával. Amennyiben az impeachment alanya éppen az USA elnöke vagy alelnöke, természetesen nem az alelnök tölti be a szenátus (vagyis a bíróság) elnöki tisztét, hanem ilyenkor a Legfelsőbb Bíróság főbírája elnököl a felsőházban. Elnökkel szembeni impeachment eljárást mindeddig egyszer sikerült végigvinni: az 1868-ban eljárás alá vont Andrew Johnstont végül nem találta bűnösnek a szenátus. A Watergate-ügy miatt 1974-ben Richard Nixonnak is számolnia kellett a közjogi felelősségre vonással, ő azonban, megelőzve a várható hivatalvesztést, inkább önként lemondott tisztségéről.

A kongresszus tehát az elnökkel szemben gyakorolhat közjogi felelősségre vonást, az elnök viszont bizonyos mértékig megvétőzhatja a kongresszus döntéseit. A kongresszus alakítja ki a bírósági szervezetet, a bíróságok azonban normakontrollt gyakorolhatnak a kongresszus által hozott törvények felett. Az elnök nevezi ki a bírakat, s a bíróság természetesen a végrehajtó hatalom intézkedéseit is felülvizsgálhatja.

A fékek és ellensúlyok rendszere, szorosan kapcsolódva a hatalom megosztásához és a hatalmi ágak elkülönüléséhez, az amerikai demokrácia fontos alappilléreként garantálja – és ez volt az alapító atyák elsődleges szándéka –, hogy soha ne jöhessen létre önkényuralmi rendszer az Amerikai Egyesült Államokban. Az amerikai kormányzatra mégis egyfajta végrehajtói túlsúly jellemző, amely az elnök különleges helyzetéből adódik.

Az Egyesült Államokban a végrehajtó hatalmat a bonyolult szabályok szerint, közvetetten ugyan, de a nép által választott elnök (és az ő alelnöke) testesíti meg. Mivel a checks and balances alapján megvannak az eszközei a kongresszussal szembeni fellépésre, és a törvényhozással szemben – az európai megoldásokkal ellentétben – nincs politikai felelőssége, az elnök mind hatáskörét, mind pedig tényleges hatalmát tekintve különleges tényező Amerikában. A végrehajtó hatalom fejeként csak a népnek tartozik elszámolással, a politikai gyakorlat szerint – egy-két különleges esetet leszámítva – hivatali ideje alatt lényegében sérthetetlen, és alkotmányos vagy politikai eszközökkel éppen a néptől eredeztetett hatalma, illetve hagyományosan erős pozíciója miatt a nemritkán ellenpárti többségű kongresszussal szemben is véghez tudja vinni akaratát.